

Γιώργος Ιατρού

Μαθηματικός

Οι διαφυγές στη διάρκεια της κατοχής από τις ακτές της Απικής. Οι αντιστασιακές οργανώσεις και τα γεγονότα

ΥΠΟΛΟΓΙΖΕΤΑΙ ΟΤΙ ΓΥΡΩ στα 35.000 άτομα διέφυγαν κατά τη διάρκεια της Κατοχής από τις ακτές της Απικής, Εύβοιας, Ελληνικών νησιών, για την Τουρκία με προορισμό τη Μέση Ανατολή – Αίγυπτο. Εκτός από τους Έλληνες αντιστασιακούς πολιτικούς αξιωματικούς ήταν κι Έλληνες πολίτες Εβραϊκής καταγωγής, αλλά και Άγγλοι, Νεοζηλανδοί, Αυστραλοί στρατιωτικοί και φυσικά πράκτορες των μυστικών υπηρεσιών. Όλοι αυτοί διέφυγαν με κίνδυνο της ζωής τους, με τη βοήθεια αντιστασιακών οργανώσεων και θαρραλέων καπεταναίων ναυτικών που με γενναιότητα και αποκοιτιά αναλάμβαναν με καϊκια τις μυστικές αυτές αποστολές.

Τη διαφυγή την ακούω από μικρό παιδί στην Κερατέα. Συγγενείς μου, αλλά και άλλοι συμπολίτες, είχαν συμβάλει στη διαφυγή του Πρωθυπουργού Γεωργίου Παπανδρέου από την ακτή του Εννιά τον Απρίλιο του 1944. Επίσης πολλοί συμπατριώτες μας διηγούνται άλλες ιστορίες με Άγγλους, Νεοζηλανδούς, που έκρυψαν και φυγάδευσαν. Στη συνέχεια, στα χέρια μου έρχονται με αφορμή τη δραστηριότητά μου στην «Χρυσή Τομή» ημερολογιακές σημειώσεις συμπολιτών που σήμερα δεν ζουν, τις οποίες και δημοσιεύσαμε στο περιοδικό τότε του Συνδέσμου. Αυτός είναι ο πρώτος λόγος που ασχολήθηκα.

Ο δεύτερος είναι ότι τυχαία ο αδελφός μου Σταύρος Ιατρού στις 25/03/1990 ανακαλύπτει πεταμένο ένα παλιό κουτί με έγγραφα της Κοινότητας Κερατέας. Εκεί βρήκαμε μία επιστολή με ημερομηνία 03/08/1946 της Διασυμμαχικής Εξελεγκτικής Επιτροπής (οδός Ευπολίδος αριθμός 2, Αθήνα), που έστειλε τότε προς τον Πρόεδρο Κοινότητας Κερατέας ένα πιστοποιητικό της Κυβερνήσεως της Ν. Ζηλανδίας για την αναγνώριση των σημαντικών υπηρεσιών που προσέφεραν, στη διάρκεια της Κατοχής, οι κάτοικοι της Κερατέας προς τους Νεοζηλανδούς στρατιωτικούς.

Είχε ανακαλύψει τότε μόνο το συνημμένο έγγραφο που έχει αναρτηθεί με πρωτοβουλία του, από το 1997, στο Δημαρχείο της Κερατέας. Το 2016 με τη συμβολή του Πρόξενου στην Ελλάδα της Ν. Ζηλανδίας Κωνσταντίνου Κοτσιλίνη, βρήκαμε από το αρχείο το γνήσιο πιστοποιητικό που το υπογράφουν ο Πρωθυπουργός τότε Φρέντζερ και ο Διοικητής του 2ου Νεοζηλανδικού Εκστρατευτικού Σώματος Φρέιμπεκ.

Έχει εθνόσημο που παριστάνει μία κόρη με λευκό χιτώνιο και τη Βρετανική σημαία δεξιά, έναν Ιθαγενή Μαορί με ακόντιο αριστερά και στο μέσο ένα λιοντάρι με τη Βρετανική σημαία...

Η πρώτη μου ανακοίνωση στη *ΙΒ' Επιστημονική Συνάντηση Αν. Αττικής* το 2006 στην Παλλήνη για τη διαφυγή από την ακτογραμμή Κερατέας, περιέχει κυρίως μαρτυρίες κατοίκων Κερατέας – Λαυρίου (Δ. Λάμπρου, Γιάννη Συρίγου, Ανδρέα Ζαρολιάγκη, Νάσου Μπότση, Γ. Κατραμπασά, Μιχ. Δελίδη, κ.ά.).

Επίσης υπάρχουν ιστορικές αναφορές από τη σχετική βιβλιογραφία. Ενδεικτικά αναφέρω τη βιογραφία *Γ. Παπανδρέου. Η Ζωή του* (επιμέλεια Κ.Α. Κορέση, εκδόσεις «Πλανήτης»), το βιβλίο του Γεωργίου Μόδη (διετέλεσε Γενικός Διοικητής Μακεδονίας και Υπουργός Εσωτερικών και Παιδείας) *Αναμνήσεις* (εκδόσεις Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης 2004), το βιβλίο του δημοσιογράφου Νίκου Πηγαδά *Εθελοντές στο Κονβόι του Θανάτου. Οι Έλληνες Ναυτικοί στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο* (εκδόσεις «Ποντίκι» 2007), κ.ά. όπου αναφέρονται οι διαφυγές από την ακτογραμμή της Κερατέας.

Ακόμη, υπάρχει αναφορά και στους 35 Μεσανατολίτες από το Μαρκόπουλο, που έφυγαν από Σπέλα Φίκου (Σπηλιά της συκιάς) στο Αυλάκι (Πόρτο Ράφτη) με τις βάρκες Μαριναίων Ανδρέου, Ντελένηδων, όπως αναφέρονται στο *Μαρκόπουλο των Μεσογείων – Οδοιπορικό στους αιώνες* του Σταμάτη Μεθενίτη (εκδόσεις «Λυμπέρη», Μαρκόπουλο 2007).

Όμως, το ερώτημα που έμπαινε πάντα ήταν: Ποιες ήταν οι αντιστασιακές ομάδες που οργάνωναν όλα αυτά; Ποιοι ήταν πίσω απ' όλον αυτόν τον κόσμο και τον κατεύθυναν; Ποια ήταν τα σημαντικά γεγονότα που έγιναν εδώ στις παραλίες μας πέρα από τη μεγάλη συμμετοχή των ντόπιων; Έτσι η έρευνά μου αργότερα, με διάφορες αφορμές, επεκτάθηκε πέραν της Κερατέας – Λαυρίου – Μαρκοπούλου κ.λπ., στη σύγχρονη κυρίως ιστορική βιβλιογραφία, στα Αρχεία Εθνικής Αντίστασης, στα Γενικά Αρχεία του Κράτους κ.λπ.

Θα επιχειρήσω λοιπόν μια «ξενάγηση» στις ακτές της Αττικής στα зоφερά χρόνια της ναζιστικής-φασιστικής κατοχής, παρουσιάζοντας 4 αξιόλογες, κατά την κρίση μου, αναφορές για τη διαφυγή, που αφορούν αντιστασιακές οργανώσεις και σημαντικά γεγονότα:

1. Η Αντιστασιακή οργάνωση «ΚΟΔΡΟΣ» του Παναγιώτη Λυκουρέζου

Στα Αρχεία Εθνικής Αντίστασης (Αντιστασιακές Οργανώσεις Εσωτερικού) υπάρχει πλήρης έκθεση επί της δράσης της Υπηρεσίας «Κόδρος» (ίδρυσις, σκοπός, οργάνωσις, ανάπτυξις, συντελεσθείσαι εργασίαι, δυσχέρειαι κ.λπ.).

«Εκτός του κύριου έργου της, η Υπηρεσία επεφορτίσθη κατ' Απρίλιον 1944 με την διαφυγίν εξ Ελλάδος του πρώην Προέδρου της Ελληνικής Κυβερνήσεως κ. Παπανδρέου και εν συνεχεία της οικογενείας του και πολλών άλλων πολιτικών προσώπων (κ.κ. Λόντου, Π. Καρτάλη, Πέτρ. Ράλλη, Σ. Θεοτόκη, Θεμ. Τσάτσου, Φιλ. Δραγουμή, Αντ. Σταθάτου, Λάμπρου Λαμπριανίδη και Υποστράτηγου Κ. Βεντήρη), ων τα πλείστα συμμετέσχον εις την διάσκεψιν του Λιβάνου και είτα εις την Ελληνικὴν εν τη ξένη Κυβέρνησιν.

Καίτοι η Υπηρεσία ημών ήτο εντελώς ξένη με τα ζητήματα διαφυγών, λόγω της ανατεθείσης αυτή τόσο σοβαράς διά τα εθνικά συμφέροντα εντολής, ηναγκάσθη εντός βραχυτάτου χρόνου να οργανώση υπηρεσίαν διαφυγών».

Στο βιβλίο *Εθνική Αντίσταση 1940-45* (τόμος Β', εκδόσεις «Στοχαστής» 2011) του Μανώλη Γλέζου, αναφέρονται 348 αντιστασιακές οργανώσεις που έδρασαν στην Ελλάδα την περίοδο αυτή. Έδρασαν επίσης δύο αντιστασιακές Γερμανικές, που προήλθαν από στρατιωτικές δυνάμεις του κατακτητή. Επίσης στην Ιταλία, μετά τη συνθηκολόγησή της, δημιουργήθηκε και μία αντιστασιακή οργάνωση με την ονομασία «Λέλα Καραγιάννη».

Για την «ΚΟΔΡΟ» αναφέρεται: «Οργάνωση συλλογής πληροφοριών προς όφελος των Βρετανών. Επικεφαλής ο πλωτάρχης Π. Λυκουρέζος με βοηθό τον αντισημνάρχο Ανδρέα Κυριακίδη και αργότερα τον Μιχ. Αβέρωφ...».

Από πολλές και διαφορετικές πηγές αντλούμε πληροφορίες για τη διαφυγή του Γ. Παπανδρέου από το Εννιά Κερατέας (Αυλάκι). Αναφέρεται η σχέση με τη Σ.Ο.Ε. Καΐρου (Υπηρεσία Ειδικών Επιχειρήσεων) της Μ19 (υπηρεσίας φυγαδεύσεων) του Θεόδωρου (Teddy) Βασιλειάδη (1896-1964) με το ψευδώνυμο Δώρος, που ακολουθούσε από κοντά τον Παπανδρέου, μία άγνωστη μυστηριώδης μορφή στην ιστοριογραφία της Κατοχής (factotum άνθρωπος για όλες τις δουλειές).

Ο Παν. Λυκουρέζος στο βιβλίο του *Κόδρος. Χρονικό από την Εθνική Αντίσταση* (Αθήνα, χωρίς χρονολογία) γράφει μεταξύ των άλλων:

«... Στις 5 Απριλίου του 1944 ελάμβανα επιτέλους το σήμα: “Σήμα σας 41. Σήμα σας 20. Κάιρο παρακαλεί όπως Παπανδρέου αναχωρήσει αμέσως. Βοηθήσατε. Από Τομ αναμένω όπως με σας κανονίσει καλύτερον τρόπον”.

...

Τι να κάνω; Τι να πω στον Παπανδρέου;

Προτίμησα να μην πω τίποτε. Το σίδερο πρέπει να χτυπηθεί όσο είναι ακόμη ζεστό. Έπρεπε να εξασφαλίσω και το καΐκι, να είναι όλα έτοιμα, να παρουσιάσω το

γεγονός ως άμεσο, της στιγμής, αν ήθελα να είμαι σίγουρος πως ο Παπανδρέου θα υπερνικήσει τους δισταγμούς του. Αλλιώς, με την αναμονή, όλα μπορούσαν να ξεθυμάνουν και να ναυαγήσουν. Αποτείνομαι λοιπόν στη Βάση. Ανακοινώνω την αναχώρηση του καπετάν-Θωμά και ζητώ να με φέρουν σ' επαφή με κάποιον που να'χει καΐκι και προς τον οποίο να σταλεί η εντολή της μεταφοράς. Δικό μου ψευδώνυμο, με το οποίο θα παρουσιαστώ στον άγνωστο, ορίζω "Φωκίων"...».

Όταν ο Παπανδρέου πληροφορείται από τον Λυκουρέζο ότι το "ασφαλές μέσον" που είχε ζητήσει για τη διαφυγή του δεν θα είναι άλλο από ένα καΐκι τριών-τεσσάρων μέτρων, με μικρή ταχύτητα, ρωτάει: "Πρέπει, λοιπόν, να πάω με τα πόδια;" Τότε ο Λυκουρέζος του θέτει το δίλημμα, πρωθυπουργία και τιμή ή πολιτικός θάνατος. Ο Παπανδρέου κάμπτεται και αντιλαμβάνεται ότι έχει φθάσει η μεγάλη του ώρα. Στις 8 Απριλίου το βράδυ Παπανδρέου και Βασιλειάδης αναχωρούν από το Αυλάκι της Αττικής (πρόκειται για όρμο στο γνωστό «Εννιά» Κερατέας) με καΐκι της SOE Σμύρνης και φθάνουν κακίην κακώς στην Τήνο, όπου τους παραλαμβάνει ο Μαυρουδής και τους φιλοξενεί μέχρι να φθάσει ο Βελιώτης από την Τουρκία με το δικό του καΐκι. Στις 10 Απριλίου αποβιβάζονται με άλλους στην Αγριλινά, όπου αρχίζει η ταλαιπωρία των ελέγχων από τους Τούρκους. Μόνο που ο Παπανδρέου δεν θα την υποστεί. Σε λίγο τον εντοπίζει ο «Χατζής» και αμέσως επιβιβάζει εκείνον και τον Βασιλειάδη σε αυτοκίνητο με προορισμό τον Τσεσμέ. ...

Όμως από την Κερατέα ακολουθούν κι άλλες διαφυγές από τον «Κόδρο», όπως σημειώνει ο αρχηγός της οργάνωσης.

Η δεύτερη διαφυγή είναι της Κυβέλης, συζύγου του Γ. Παπανδρέου, και του μικρού τους γιου (είχε τεθεί ως όρος από τον μετέπειτα Πρωθυπουργό).

Προηγουμένως είχε εξαπολύσει δυο ψυχωμένα παλληκάρια, τον Σωτήρη Λεοντάρη και τον Γιάννη Κουκουλομάτη, να κάνουν μια προσεκτική αναγνώριση των ακτών της Ανατολικής Αττικής: το σημείο που κατέληξαν ήταν πάλι το Αυλάκι (Εννιά Κερατέας) ύστερα από προσεκτική παρακολούθηση. Το χωριό που θα χρησιμοποιούνταν ως βάση, η Κερατέα, και ο άνθρωπος της βάσης, ένας θαυμάσιος και δραστήριος γεωργός, ο Τάσος Ζαρολιάγκης (θύμα αργότερα τον Δεκέμβριο του 1944 του εμφυλίου σπαραγμού).

Η Κυβέλη πείθεται να κατέβει με το γιο της κρυφά στην Κερατέα. Αλλά οι συνθήκες είναι εξαιρετικά δύσκολες, όπως τις περιγράφει ο Λυκουρέζος.

«... Ώσπου στις 5 Μαΐου, έρχεται πια ο Σωτήρης. Ένας Σωτήρης φάντασμα, ίσκιος του εαυτού του, κομένος, ρουφνηγμένος, εξουθενωμένος από την αγρύπνια, την πείνα, την αγωνία και την κούραση. Τα ίδια χάλια είχε και ο Γιάννης ο Κουκουλομάτης, που έκανε δυο φορές αιμόπτυση μες στις σπηλιές. Γιατί επί τέσσερα μερόνυχτα τουρτούριζαν όλοι τους θεονήστικοι στις σπηλιές του Αυλακίου. Έξω χαλούσε ο Θεός τον κόσμο. Η θάλασσα λυσομανούσε φουρτουνιασμένη, σα να ήταν άγριο καταχείμωνο. Το καΐκι παράδερνε στους αντικρυνούς κάβους, χωρίς

να μπορή να πλησιάση. Η πείνα να θερίζει, αλλά πού φαί! Όλοι βέβαια δυσφορούσαν, και με το δίκιο τους [...]

[...] Την τέταρτη μέρα όλων η ανοχή είχε λυγίσει. Η Κυβέλη ζητούσε να γυρίσει Αθήνα. Τότε ο Σωτήρης δίνει το σιδερικό του στον Κουκουλομάτη και πετάγεται στην Κερατέα. Φέρνει από το φτωχικό του Ζαρολιάγκη ψωμί, τυρί και κρασί. Το μόνο άφθονο ήταν το κρασί. Στρώνονται σ' ένα τσιμπούσι, η Κυβέλη μπαίνει στο κέφι.

Σωτηράκι μου χρυσέ μου... Όπου θέλεις πηγαίνω τώρα!... Ευτυχώς το βράδυ η θυέλλα κόπασε και το καϊκι πλησίασε και τους πήρε».

Η 3η διαφυγή που γίνεται από το ίδιο μέρος ήταν ενός Γερμανού λοχαγού Κρούγερ, που πρόδωσε τους συμπατριώτες του Ναζί και πέρασε στη πλευρά των Συμμάχων. «...Ο Κρούγερ ήταν αρραβωνιασμένος με μια Ελληνίδα, που φαίνεται να την αγαπούσε. Φαίνεται ακόμη πως η μνηστή του, σιγά, σταθερά και επίμονα, είχε εξασκήσει πάνω του μια ευεργετική επίρεια. Ίσως και ο ίδιος να διέβλεπε, κατά βάθος, τη γερμανική κατάρρευση. Πάντως, είχε φτάσει στο σημείο να σκέπτεται την προσωπική σωτηρία του. Είχε αρχίσει «να κάνει νερά». Τότε, Ο «Κόδρος» διακινδύνευσε μαζί του μια επαφή, που κατέληξε σε συμφωνία.

Ο Κρούγερ κρυβόταν με τη μνηστή του στο σπίτι του τότε Δημάρχου Αθηναίων. Η απόκρυψη αυτή δεν του δημιούργουσε το αίσθημα σταθερής ασφάλειας. Αναγκαστήκαμε τότε να τον παραλάβουμε μόνο που ο Τομ θα έφτανε μετά τρεις μέρες. Φυσικά, άλλο κρησφύγετο δεν διέθετα από την Κερατέα. Επειδή στην περιοχή της Κερατέας κυκλοφορούσαν κάμποσοι εαμίτες, χρειάστηκε να τον μεταφέρουν ως τις σπηλιές κρυμμένον σε μια κόφα απ' εκείνες που είχαν να κουβαλούν τα σταφύλια...».

Η οργάνωση της φυγαδεύσεως πολλών προσώπων στο Συνέδριο του Λιβάνου γίνεται ευρύτερα γνωστή στην Αθήνα και επιφέρει βαριές συνέπειες στις οργανώσεις «Κόδρος» και «Φοξ».

Στις 8 Μαΐου ο Λυκουρέζος ειδοποιείται από τον αρχιεπίσκοπο Χρυσάνθο ότι κινδυνεύει. Αμέσως ορίζει ως επικεφαλής του “Κόδρου” τον Μιχάλη Αβέρωφ, ύστερα δε αποστέλλει μήνυμα στη Σμύρνη: “Από Αλκιβιάδην. Θέσις μου κατέστη επισφαλής και δεδομένου ότι εκανόνισα πλήρως επιτυχή και απρόσκοπτον συνέχισιν αναληφθείσης εργασίας σκέπτομαι αναχωρήσω. Στις 13 Μαΐου ακολουθεί νέο σήμα του: “[...] παρακαλώ όπως με την πρώτη ευκαιρίαν αποσταλεί Τομ [με] παραλάβει”. Τελικά, η διαφυγή του ορίζεται για το Σάββατο, 20 Μαΐου. Αφού διανυκτερεύουν σ' ένα φιλικό σπίτι, την επομένη ο Λυκουρέζος, η γυναίκα του και ο γιος τους μεταφέρονται στην Κερατέα όπου κρύβονται σε μια σπηλιά στο Εννιά, τόπο οικείο σε όσους ανέμεναν καϊκι για τη διαφυγή τους στην Τουρκία. Λίγο μετά, οι Γερμανοί εισβάλλουν στο γραφείο και στο σπίτι του Λυκουρέζου...

«Το καϊκι, γράφει ο Π. Λυκουρέζος, δεν ήρθε στην προκαθορισμένη ώρα του, ούτε ως αργά τη νύχτα φάνηκε στο Αυλάκι. Χρειάστηκε, λοιπόν, να διανυκτερεύσουμε στις σπηλιές. Έμεινε μαζί μας και η γυναίκα του Τομ, καθώς κι ο Σωτήρης με τον Κουκουλομάτη. Περάσαμε μάλλον ευχάριστα.

Το πρωί, τα ξημερώματα, βγήκαμε να ξεμουδιάσουμε. Κάθε τόσο φαίνονταν από μακριά το γερμανικό καταδιωκτικό, που περιπολούσε. Μόλις έφευγε, ξαναβγαίναμε. Ο Ζαρολιάγκης δεν με ήξερε με το όνομά μου. Με ήξερε Αλκιβιάδη. Ο Τομ του καϊκιού. Ο καπετάν Θωμάς με ήξερε ως Κόδρο. Για τους πράκτορες, που θα με παρελάμβαναν στην ακτή της Μικρασίας, ήμουν ο κ. Λεβέντης [...].

Το βραδάκι, 21 του μηνός, έφτασε πια το καϊκι. Έπεσε δίπλα στις σπηλιές και μπαρκάραμε. Αντίκρυ μας, σουλατσάριζε μια τρατάρικη βάρκα. Ο ψαράς είχε τα σχετικά του με τον Τομ. Του έκανε σινιάλα πότε ότι ο δρόμος ήταν ελεύθερος και πότε πως έρχονταν από πέρα τα περιπολικά. Σε λίγο τα σινιάλα του φάνηκαν ευνοϊκά. Άρχισαν τα χειροσφιξίματα και οι αγκαλιές, «γεια σας παιδιά», «καλό ταξίδι», «στο καλό», «καλή αντάμωση». Και ο Τομ έβαζε μπρος τη μηχανή. Κάναμε το σταυρό μας. Ξεκινούσαμε».

Τον Ιούνιο του 1944 η ελληνική κυβέρνηση βομβαρδίζει τη Μ19 υπηρεσία φυγαδεύσεων, με καταλόγους προσώπων που επιθυμεί να διαφύγουν από την Ελλάδα και να μεταβούν στο Κάιρο. Όμως τα πλήγματα που έχουν δεχτεί οι οργανώσεις των Αθηνών προκαλούν μέγα εκνευρισμό στη Μ19, με αποτέλεσμα να απαγορευθεί η οργάνωση της διαφυγής και μεταφοράς άλλων πολιτών από την Αθήνα στην Τουρκία. Ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τελευταίος κατάλογος. Αποστέλλεται στις 25 Ιουνίου και περιλαμβάνει λογοτέχνες, διανοούμενους και πανεπιστημιακούς, αναγκαίους στο Κάιρο για “λόγους προπαγάνδας”. Τα ονόματά τους: Άγγελος Σικελιανός, Νίκος Καζαντζάκης, Κωνσταντίνος Τσάτσος, Γιώργος Θεοδοκάς.

2. Η ειδική οργάνωση διαφυγών «ΦΟΞ» και η σπηλιά 333 στο τουρκο-λίμανο Κερατέας

ΕΟΔ ΦΟΞ = Ειδική Οργάνωση Διαφυγών ΦΟΞ, ιδρύθηκε τον Ιανουάριο του 1943 για την οργάνωση διαφυγής αξιωματικών από την Ελλάδα στη Μ. Ανατολή. Επικεφαλής Π. Παπαχρήστος και Ευάγγελος Μπακόπουλος, (Κεραυνός). (Βλέπε ΓΕΣ/ΔΙΣ, ό.π., τόμ. 7ος, σ. 104-112).

Στο βιβλίο του Θόδωρου Σαμπατακάκη, *Ταυτότητες Πρακτόρων και Κωδικά Ονόματα* (εκδόσεις «Φιλίστωρ» 2006), αναφέρεται ότι η οργάνωση ξεκίνησε τη δραστηριότητά της τον Ιανουάριο του 1943 έχοντας βασικό στόχο τη φυγάδευση από την Ελλάδα αξιωματικών και υπαξιωματικών του Βασιλικού Ναυτικού. Τον Απρίλιο του 1943 η οργάνωση ΦΟΞ συνδέθηκε με τη Βρετανική Υπηρεσία φυ-

γαδεύσεων στη Μέση Ανατολή Μ19 (κλάδος υπεύθ. για αποδράσεις απόστρατων) και λάμβανε οδηγίες από κει.

Το όνομα ΦΟΞ είναι το ψευδώνυμο του αντισμήναρχου Γεώργιου Φραγκίστα, ενός από τους πρώτους πιλότους της Ελληνικής Αεροπορίας που αποστέλλεται από τη Μέση Ανατολή κι έρχεται σ' επαφή με τον Παπαχρήστο και ζητάει τον Απρίλιο του 1943 να φυγαδεύσει 22 υπαξιωματικούς τεχνικούς του Β.Ν.

«... Μέχρι τον Νοέμβριο του 1943, οι διαφυγές της “ΦΟΞ” πραγματοποιούνται αποκλειστικά από την Εύβοια (θέση Άγιοι Απόστολοι) και μόνον με το δικό τους καϊκι. Οι φυγάδες μεταφέρονται με αυτοκίνητο μέχρι τον Κάλαμο, περνούν με βάρκα στην Εύβοια και από εκεί αρχίζει η πεζοπορία, πάντοτε με τους οδηγούς οργάνωσης. Οι πιο γνωστοί από αυτούς είναι η Κάπυ Λογοθέτη και ο Νίκος Αδάμ. Ο Αδάμ πραγματοποιεί δέκα, συνολικά, αποστολές στην Τουρκία. Σύντομα, εκτός από οδηγός της Φοξ, γίνεται και υπεύθυνος υποβρυχίων καταστροφών του “Απόλλωνα”. Συλλαμβάνεται στις 29 Αυγούστου του 1943 και βασανίζεται χωρίς να μιλήσει. Εκτελείται από τους Γερμανούς στις 9 Οκτωβρίου.

Από τον Νοέμβριο του 1943 τα πράγματα αλλάζουν. Παράλληλα με την Εύβοια, αρχίζουν οι διαφυγές από το Λαύριο. Η “σπηλιά 333”, όπως ονομάζεται στη “Φοξ”, αποτελεί τον κρυψώνα όπου οδηγούνται οι φυγάδες, μέχρι να φθάσει το καϊκι της οργάνωσης για να τους οδηγήσει στην Τουρκία. ...»

Τη «Σπηλιά 333» τη γνωρίζουμε στην περιοχή Κερατέας-Λαυρίου από τον Νικόλα Ντελένια, που είχε την ταβέρνα στο Τουρκολήμανο, επί σειρά ετών, την Μπουμπουλίνα, τον Γιώργο Πούλη (Σκούρο) από το Λαύριο, τον Τσουρλή (παρωνύμιο) από την Κερατέα κ.ά.

Γιατί όμως 333; Γνωρίζουμε ότι 333 είναι ο σταθμός ασυρμάτου μιας αντιστασιακής οργάνωσης, του ΠΡΟΜΗΘΕΑ ΙΙ, του Ευριπίδη Μπακιρτζή. Έχει άραγε σχέση με αυτή την οργάνωση; Ή το όνομα προκύπτει από κάτι άλλο, όπως π.χ. οι 3 είσοδοι-έξοδοι της σπηλιάς;

Στην «Υποβολή εκθέσεως ΕΟ Διαφυγών προς ΓΕΣ-Δ/ση Πληροφοριών», Αθήνα 13 Αυγούστου 1945, του Παναγή Παπαχρήστου στα Αρχεία Εθνικής Αντίστασης (1941-1944) τόμος 7ος ΔΙΣ-ΓΕΣ Αθήνα 1998 σ. 121-131, αναφέρεται δύο φορές το Λαύριο:

α) Το Μάρτιο του 1944 συνελήφθη ο δίποπος τηλεγραφιστής Λεβαντής, όστις δεν απετέλεσε μεν μέλος της οργανώσεως ΦΟΞ αλλ' εγνώριζε και εμέ και πλείστα μέλη ταύτης κυρίως δε τον Ι. Βελιώτη λόγω μακράς του εργασίας εις μουσικὴν συγγενὴν οργάνωσιν προς αντιμετώπισιν της καταστάσεως το Π/Κ απέπλευσαν αμέσως εκ Λαυρίου, το οποίο τότε εἶχεν ως βάση και διετάχθησαν οι Υποπλοίαρχος Γ. Γώγος και Αδ/φοί Μαγκούρα ν' αλλάξουν κατοικίαν εγώ δε απεκρύβην.

β) Περί τα μέσα Ιουνίου ρυθμισθέντων άπαντων των εκκρεμών ζητημάτων εκανονίσθησαν τα της αναχωρήσεως και μετά της σχηματισθείσης τότε ομάδας,

μετεβήκαμεν εις τον τόπον επιβιάσεως «Τουρκολίμανο» Λαυρίου, αναμένοντας το Π/Κ με κυβερνήτη τον Ι. Β. Βελιώτη. Το Π/Κ δεν προσήλθε προς παραλαβήν μας καθόσον τούτο είχε συλληφρεί εν Πειραιεί προδοθέν παρά τινος Ιακ. Γιακουμίδα, πράκτορος των Γερμανών.

«... Ευθύς ως εκπληροφορήθην τούτο επεστρέψαμεν αμέσως εις Αθήνας. Εις την περίπτωση ταύτην ο Κελ. Διαχειρ. Β. Ρόζος επέδειξεν θαυμάσιαν ενεργητικότητα, πρωτοβουλίαν, και θάρρος μεριμνήσας διά τα της εξεκριβώσεως του γεγονότος και της ασφαλούς επιστροφής μας.

Εντός του Π/Κ δεν ευρέθη τίποτε αποκαλύπτον την οργάνωσιν, διότι χάρις εις την οξυδέρκειαν, ικανότητα και ψυχραιμίαν του Υποκ. Α' τεχν. πυροβόλων Σπ. Παπαδάκου και του Ι. Βελιώτη, το εντός αυτού υπάρχον ταχυδρομείον περιεσώθη.

Συνελήφθησαν τότε οι Κελ. Τεχν. Τορπ. Γ. Στρίγκος και Αναστ. Κόλλιας τακτικόν πλήρωμα του Π/Κ, του Ι. Βελιώτη διαφυγόντος την σύλληψιν.

Μετά το ατύχημα τούτο, η αναχώρησίς μου καθίστατο πλέον επείγουσα και επειδή το υπό προμήθειαν, εις αντικατάστασιν του συλληφθέντος, Π/Κ δεν ήτο εισέτι έτοιμον προς απόπλουν, ηναγκάσθην να επιβώ μετά των Ι. Βελιώτη, Γ. Στρίγκου και Σπ. Παπαδάκου εις το υπό του Σημαιοφ. Μηχαν. Σπ. Φαμελιάρη Κυβερνώμενος Π/Κ, όπερ είχε διατεθή εκ Σμύρνης διά την παραλαβήν κινδυνευόντων και δραπετευσάντων συνεργατών της Οργανώσεως "ΑΠΟΛΛΩΝ" αφιχθέντος εις Σμύρνην την 8ην Ιουλίου 1944.

Η Ε.Ο. Διαφυγών απέστειλεν εις Μ.Α. περί τα 600 πρόσωπα, εκ των οποίων 450 περίπου ανήκουν εις τας ενόπλους δυνάμεις, οι δε υπόλοιποι είναι Βρετανοί στρατιωτικοί, πρόσωπα κληθέντα ειδικώς και πράκτορες διαφόρων Ε.Ο. καταδιωκόμενοι παρά του εχθρού...».

Όπως φαίνεται, προδομένος βρίσκεται και ο αντιπλοίαρχος Παπαχρήστος, ο επικεφαλής της "Φοξ". Ύστερα από πολλές περιπέτειες, εκείνος, ο Μπακόπουλος, ο Βελιώτης και όλα τα δυναμικά στελέχη της οργάνωσης δραπετεύουν στην Τουρκία, όπου φθάνουν στα τέλη Ιουνίου 1944. Συνταξιδιώτες τους, ο αντιπλοίαρχος Χασιώτης της "Αλίκης", η κυρία Βαλασάκη και η κυρία Λαμπράκη. Η "Φοξ" θα εξακολουθήσει την, υποτυπώδη πλέον, δραστηριότητά της μέχρι την Απελευθέρωση.

3. Η Οργάνωση «ΟΜΗΡΟΣ» και οι διαφυγές του Αντώνη Μυτιλιναίου και Frank Gilbert Macaskie

Ο «ΟΜΗΡΟΣ» δημιουργήθηκε τον Σεπτέμβριο του 1941 ως οργάνωση συλλογής πληροφοριών προς όφελος των Βρετανών από τους: συνταγματάρχη Στυλιανό Κιριτλάκη, αντισυνταγματάρχη Κωνστ. Δόβα και Αγησίλαο Βλάχο.

Είχε σχέση μ' άλλες οργανώσεις και κατ' άλλους υπήρξαν δημιουργήματά της οι οργανώσεις Ι.Τ. και Μ.Ε. Συνεργάστηκε με την «Αλίκη» και τον «Κόδρο».

Ο Αντώνης Μυτιληναίος, πρωτεργάτης της ανατίναξης της ΕΣΠΟ και στέλεχος της ΠΕΑΝ, στο βιβλίο του *Μαρτύρων Πορεία* (εκδ. «Επικαιρότητα») περιγράφει τις δραπετεύσεις του από κρατητήρια της Γκεστάπο και από τους Ιταλούς και στις αρχές Μαρτίου του 1943 και την προσπάθεια διαφυγής του στη Μ. Ανατολή, μαζί με 15-16 άτομα με τη βοήθεια του «Όμηρου» από τον Κάλαμο προς Τσακαίους στην ανατολική πλευρά της Εύβοιας. Επειδή δεν τα κατάφερε, στις αρχές Μαΐου του 1943 ξεκινάει με καϊκι από τον Πειραιά, περνάει τις φλέβες και το καϊκι φθάνει στο Λαύριο με χαλασμένη μηχανή. Επί 4 ημέρες, Λαυριώτες μηχανικοί επισκευάζουν το καϊκι και αυτό τελικά ξεκινάει για Άνδρο, Τήνο, Βενετικό Χίου και τελικά στις 19 Μαΐου φθάνει στις Τουρκικές ακτές.

Συγκλονιστική είναι η περιγραφή του για δύο συναγωνιστές του, τον Τιμολέοντα Λούη και τον Πολύκαρπο Νταλιάνη (ο δεύτερος προς μεγάλη έκπληξή του εκτελέστηκε ως συνεργάτης των Γερμανών). Ο λοχαγός Frank Gilbert Macaskie είναι η δεύτερη περίπτωση. Βοηθός του Άγγλου πρόξενου Noel Ross, ο Macaskie, όπως τον περιγράφει ο Γιώργος Σεφέρης, διαθέτει απέραντη χάρη, είναι τραυματίας από τη Μάχη της Κρήτης, μεταφέρεται σε στρατιωτικό νοσοκομείο στην Αθήνα κι από κει σε νοσοκομείο αιχμαλώτων στην Κοκκινιά. Από κει, με άλλους πέντε, δραπετεύει (με τη βοήθεια της Λέλας Καραγιάννη) και τίθεται υπό την προστασία του Γιώργου Τρυπάνη, δ/ντή των τραμ της "Power".

Τον Σεπτέμβριο του 1941 ο Τρυπάνης οργανώνει διαφυγή του Macaskie από την Κερατέα με προορισμό τη Σάμο μ' ένα καϊκι που παραλαμβάνει εκείνον και τους 5 συντρόφους του. Από κει φθάνουν στο Τσεσμέ και τους αναλαμβάνει ο Άγγλος πρόξενος Ross. Επιστρέφει πάλι στην κατεχόμενη Ελλάδα και τον Δεκέμβριο του 1941 επιχειρεί να φύγει για τη Σμύρνη με καϊκι της Μ19 που τον περιμένει στον Πειραιά. Προδίδεται και καταφέρνει την τελευταία στιγμή να διαφύγει με τον καπετάνιο. Το καϊκι κατάσχεται. Τα Χριστούγεννα του 1941 επιχειρεί τη δεύτερη διαφυγή με καπετάνιο τον Ηλία Χρυσίνη (της Λέλας Καραγιάννη). Χωρίζονται σε δύο ομάδες, η μία φεύγει από τον Πειραιά και ο Χρυσίνης με το καϊκι του πρόκειται να παραλάβει τους υπόλοιπους από το Λαύριο και να τους συναντήσει στη διαδρομή. Όμως η αποστολή αυτή αποτυγχάνει, ο Χρυσίνης δεν εμφανίζεται και η πρώτη ομάδα γυρίζει στον Πειραιά. Ο Μπαζαίος, ταχυδρόμος του «Όμηρου», φεύγει με μία βάρκα για τα Τσελεβίνια (νησάκια βόρεια της Ύδρας) όπου δεν βρίσκει κανέναν, γυρίζει στο Λαύριο και η δεύτερη ομάδα κι ύστερα από αναμονή μιας εβδομάδας επιστρέφει στην Αθήνα άπρακτη. Τελικά, ο Macaskie στη διαδρομή για τα παράλια της Τουρκίας συλλαμβάνεται στην Κέα και οδηγείται μ' άλλους δέσμιους στη Σύρο. Μετά την καταδίκη του σε θάνατο θα σωθεί τελικά με την απελευθέρωση.

4. Οι φυγαδεύσεις δύο μετέπειτα πρωθυπουργών. Του Παν. Κανελλόπουλου το 1942 από τη Ραφήνα και του Κων. Καραμανλή το 1943 από την Ανάβυσσο

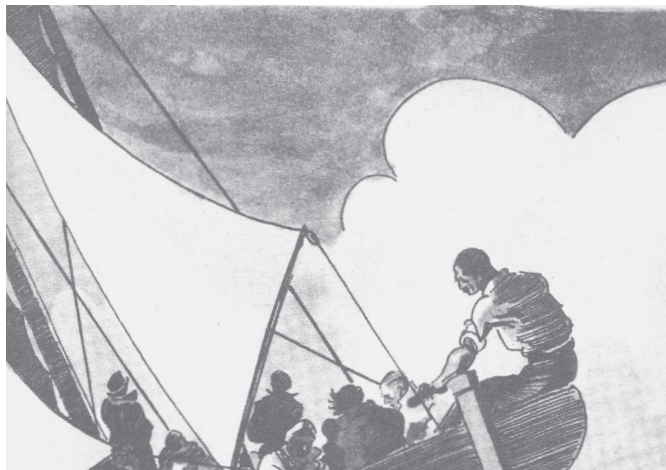
Στο *Ημερολόγιο Κατοχής* (εκδ. Βιβλιοπωλείο της «Εστίας»), ο Π. Κανελλόπουλος γράφει:

«31 Μαρτίου 1942. Ξεκίνημα από τη Ραφήνα στις τρεις το απόγευμα. Μαζί μου η Νίτσα, ο Παντελής Πουλικάκος και ο Ιωάννης Λέκκας. Οι Γερμανοί αδιαφορούν για τις άδειες των ιταλικών αρχών. Ελπίζουμε ότι θα αδιαφορήσουν και σήμερα. Η Γκεστάπο έκαμε, εδώ και λίγες μέρες, έναν αιφνιδιασμό και έπιασε στη Ραφήνα –τη στιγμή ακριβώς που επιβιβαζόταν να φύγει– έναν αξιωματικό. Ελπίζουμε ότι σήμερα δεν θα κάμει αιφνιδιασμό. Δείχνουμε στους Γερμανούς, που ασκούν την εποπτεία τού λιμανιού, τα ψεύτικα δελτία ταυτότητας που μας παρουσιάζουν και τους τέσσερες ως Μυκονιάτες. Το πλαστό όνομά μου είναι Παναγιώτης Παλαιολόγος. Οι Γερμανοί κοιτάζουν τα δελτία, χαμογελούν ικανοποιημένοι, δεν φαντάζονται ότι με τη βάρκα που βλέπουν μπροστά τους θα μπορούσε να επιχειρηθεί ταξίδι μακρινό, μας ξαναδίνουν τις ταυτότητες και μας αφήνουν να φύγουμε. Το μεταφορικό μας μέσο είναι μία ψαρόβαρκα ενός τόνου, εφοδιασμένη με ένα μοτοράκι. Κάνουμε το σταυρό μας και ξεκινάμε (...).»

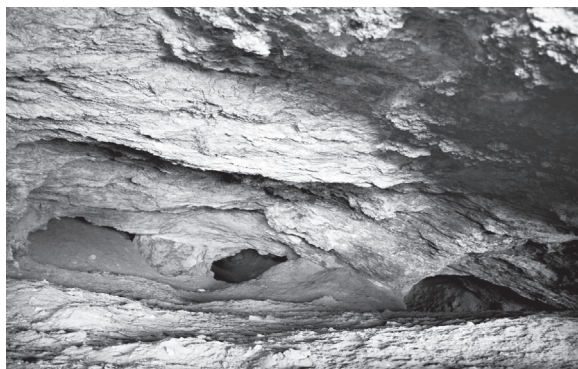
Από το *Αρχείο Γεγονότα και Κείμενα – Κωνσταντίνος Καραμανλής 50 Χρόνια Πολιτικής Ιστορίας*, Τόμος 1ος (Ίδρυμα Κ. Γ. Καραμανλή, Εκδοτική Αθηνών 1992) παραθέτουμε:

«Την άνοιξη του 1943 και μετά την αναχώρησιν του κ. Παπανδρέου διά την Αίγυπτον είχαν οργανωθή αποστολαί πολιτικών προσώπων διά την Μέσην Ανατολήν, όπου η κατάσταση ενεφαίζετο απελπιστική μετά τα σημειωθέντα στρατιωτικά κινήματα. Εις την δευτέραν αποστολήν, της οποίας μετείχον οι κ.κ. Τσαλδάρης, Χέλμης, Τσάτσος, Παπαθανάσης και δύο τρεις αξιωματικοί, συμπεριελήφθη και εγώ. Μας ωδήγησαν νύχτα εις τον Πόρτο Ράφτη, απ' όπου και θα επιβιβαζόμεθα ειδικού ιστιοφόρου. Εν τω μεταξύ όμως το ιστιοφόρον συνελήφθη από τους Γερμανούς και επεστρέψαμεν κακίην κακώς πεζοί εις τας Αθήνας. Εν συνεχεία μετέσχον άλλων δύο αποστολών, εις μίαν εκ των οποίων παρ' ολίγον να συλληφθώ από τους Γερμανούς, και αι οποίαι επίσης απέτυχον. Περί τας αρχάς του θέρους οργανώθηκε νέα αποστολή και επεβιβάσθημεν, εις την Ανάβυσσον, ενός μικρού ιστιοφόρου, το οποίον μετά πολλάς περιπετείας έφθασεν εις το στενόν μεταξύ Άνδρου και Τήνου...».

Η μελέτη περιέχει άλλα έξι κεφάλαια για τις διαφυγές της κατοχής από τις ακτές της Απτικής και επίλογο με θέμα «Οι διαφυγές στην Τέχνη», που δεν περιλαμβάνονται στην παρούσα δημοσίευση.

Από το λεύκωμα του μεγάλου Έλληνα σκιτσογράφου Φωκίωνα Δημητριάδη «Σκιά πάνω από την Αθήνα – 77 σκίτσα από τη Ναζιστική Κατοχή» (εκδόσεις «Μοντέρνοι Καιροί» 2007)

1 και 2: Σπηλιά διαφυγής 333 που τη χρησιμοποίησε η οργάνωση “Φοξ” (Τουρκολίμανο Κερατέας), φωτ. Γιώργου Βασιλακόπουλου.

3: Στοά μεταλλείων στο Εννιά Κερατέας, όπως έχει διαμορφωθεί σήμερα. Χρησιμοποιήθηκε στη διάρκεια της κατοχής για τις διαφυγές από την οργάνωση “Κόδρος”, φωτ. Γιώργου Βασιλακόπουλου.